

INTRODUCTIO

I. De Antonio Santa Croce nuntio eiusque sociis.

Antonius Santa Croce (Latine etiam Sanctacrucius nuncupatus) a clarissimo et vetustissimo genere Romano originem duxit, quod tempore, quo futurus nuntius pontificius in Polonia natus est, plus quam mille annorum historia gloriari poterat. Insigne enim gentilicium huius antiquissimi generis temporibus Constantini Magni ortum esse putabatur, et coniungebatur cum gente senatoria Valeriorum, qui cognomine Publicola utebantur¹. Urbanus VIII, cum recens nominatum nuntium suum in Poloniam mitteret et antiquitatem ac merita gentis eius laudaret, praeter alia novem cardinales memorabat, qui ex illa orti erant². Quorum ultimum, Prosperum Santa Croce, recentioris gloriae ac potentiae huius familiae verum conditorem auctoremque fuisse certo existimare possumus. Ille enim primum munere nuntii Lutetiae Parisiorum, Matriti, Olisipone fungebatur, deinde a. 1565 sacra cardinalium purpura decoratus est et, biennio post, etiam archiepiscopus Arelatensis est nominatus. Obiit Romae a. 1589³.

Sub illius patrocinio fortunae gentis Sanctacruciae feliciter crescebant et augebantur, earumque pars maxima nepoti cardinalis, Marcello (patri Antonii), sorte obvenit. Qui sub tutela eiusdem patru-cardinalis manens, simul fidelis ipsius amicus atque intimus consiliarius fuit. Saepe etiam ipsum comitatus est in itineribus ex mandato Sedis Apostolicae in Galliam et Hispaniam confectis. Marchionatus Petrae Fortis (Pietraforte), quem in familia Santa Croce filius primo loco genitus de more obtinebat, in manu Marcelli erat et inter opulentissima ac lucrosissima illius temporis latifundia numerabatur. Tanta gentis prosperitas atque amplitudo magna ex parte meritis cardinalis Prosperi certo tribuenda erat, cui gratus nepos in Romana basilica Sanctae Mariae Maioris magnificum monumentum posuit⁴. Etiam qui ex duobus minoribus ramis stirpis Santa Croce nati erant, summos honores ac dignitates ecclesiasticas assecuti sunt. Itaque episcopi Cervienses fuerunt fratres: primum Scipio (1545-1576), deinde Octavius (1576-1582)⁵, qui etiam munere nuntii pontificii Augustae Taurinorum (1577-1580) et Vindobonae (1581) functus est. Denique Silvius - ex iuniore generis

---

¹ Borastus, p. 30-32, Cicarelli, p. 465-470.

² Cfr. N. 10.

³ Gauchat HC, p. 39.

⁴ Albero di Casa Santa Croce, AV, ASCr 50, sf.

⁵ Gauchat HC, p. 345.

ramo ortus - Prospero in episcopatu Arelatensi successit⁶. Sed post mortem Prosperi totius familiae caput fuit Marcellus, qui uxorem duxit Porciam del Drago, alio clarissimo genere Romano ortam⁷, quorum filii potentiam atque opulentiam generis auxerunt et corroboraverunt. Eorum natu maior, Valerius, marchionatum Petrae Fortis post patrem hereditate accepit, natu autem minor, Antonius, viam munerum et honorum ecclesiasticorum ingressus est.

Futurus nuntius pontificius in Polonia natus est a. 1599, die 1 mensis Augusti vel paulo ante, verisimiliter in pago Riofreddo dicto, ubi baptizatus est⁸. De eius pueritia fere nihil constat. Scimus tamen eum praemature patrem amisisse, nam Marcellus Santa Croce a. 1606 mortuus est⁹, mater vero affini Tarquinio Santa Croce, mariti sui fratri, iterum nupsit et a. 1614 de vita decessit¹⁰. Antonius ergo initio sub tutela patruī educabatur. Quam tamen tutelam mox frater Antonii natu maior, Valerius, suscepisse videtur, qui iam a. 1609 marchionatu Petrae Fortis rite est potitus, anno autem 1613 Helenam Santa Croce, Onuphrii filiam, uxorem duxit¹¹. Ex proventibus marchionatus Antonius conspicuam annuam pensionem, summam scilicet 1000 scutatorum nummum, a fratre et tutore suo accepit, quae - posteaquam referendarius Utriusque Signaturae nominatus erat - etiam duplicata est¹². Ipsius epistulae, annis posterioribus scriptae, grati ac dediti in fratrem animi testes sunt.

Primum ad dies usque nostros asservatum documentum, ubi de Antonio tamquam de adultae aetatis viro sermo est, certo existimari potest diploma, quo ipse et frater, Valerius, die 27 Septembris a. 1617 civitate Amerina donati erant¹³. Quo tempore Antonius iam erat alumnus Collegii Romani Societatis Iesu¹⁴. Ignoramus, quo anno studia doctrinae absolverit, omnes tamen vitae eius scriptores inter se concordēs sunt eum gradu doctoris utriusque iuris esse ornatum¹⁵. Cursum honorum ecclesiasticorum velociter ac mature incepit. Iam enim a. 1620 nominatus est protonotarius apostolicus¹⁶ et a. 1622 referendarius Utriusque Signaturae est promotus¹⁷. Die 29 Decembris a. 1622 legatus Odoardus Farnese vicelegatum provinciae Viterbiensis eum nominavit, quod significabat eum reapse ad gubernacula illius

⁶ Gauchat HC, p. 272.

⁷ AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. 2, doc. 13.

⁸ Ut supra.

⁹ AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. II, doc. 27, 29..

¹⁰ Ameyden, p. 125.

¹¹ AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. II, doc. 13, 30.

¹² AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. II, doc. 35, 36, 48.

¹³ AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. II, doc. 3.

¹⁴ AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. 2, doc. 11/19.

¹⁵ Bartoszewicz EPO, p. 917, Moroni T. LXI, p. 60, Biaudet, p. 284, Garampi 101, Amydenus, p. 272, Albero di Casa Santa Croce, AV, Ar. Santacroce 50, sf.

¹⁶ AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. VII, doc. 4.

¹⁷ Adhuc 12 II 1622 occurrit in documento titulo protonotarii ornatus, sed 29 XII 1622 est iam referendarius, cfr. AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. 2, doc. 37, 39.

amplissimae provinciae accessisse¹⁸. Summus pontifex Gregorius XIV hanc nominationem approbavit et confirmavit atque opportuna et plena mandata ad hoc munus obeundum Antonio contulit¹⁹. Vicelegatus sedem suam Viterbii habuit, ubi commoratus est a. 1623-1625²⁰. Eodem tempore ordinem presbyteratus suscepit, impetrata prius, 17 II 1624, dispensatione ad omnes ordines sacros "extra tempora" accipiendos necessaria²¹. Sequentem gradum in curriculo suo ad magistratus ecclesiasticos assequendos Antonius fecit, cum die 20 Februarii a. 1625 promotus esset gubernator provinciae Campaniae et Maritimae²², quam dignitatem ut acciperet, iam a. 1624 ambiverat²³. Quapropter annum 1625, novo munere fungens, Frusinone transegit²⁴. Anno autem sequenti cardinalem legatum Franciscum Barberini in itinere eius Hispanico comitatus est²⁵.

Itaque cursus honorum iuvenis sacerdotis valde velociter procedebat. Munere enim protonotarii donatus est 21 annos natus, cum vero gubernator provinciae nominatus esset, vix 26 aetatis annum est ingressus. Tam veloces promotiones non solum amplissimo atque opulentissimo generi, quo ortus erat, attribui possunt. Maioris hic momenti fuisse videtur amicitia inter Antonium Santa Croce et Franciscum Barberini iam in scholis facta, de qua Amydenus mentionem facit²⁶, et quae certo fundamentum fuit artissimae familiaritatis Antonio cum familia Barberini intercedentis. Huiusmodi familiaritas etiam ex epistularum commercio nuntii nostri clare conspicitur. Hoc ergo necessitudinis vinculum, quo cum Barberiniorum gente se coniunxerat, haud dubie maximi momenti erat ad Antonii dignitatum et honorum accessionem, praesertim cum a. 1626, post reditum ex legatione Hispanica Francisci Barberini, regimen Secretariatus Status ei revera commissum esset, avunculo ipsius, Laurentio Magalotti, ab officio quadamtenus remoto.

Consilium Sedis Apostolicae Antonii Santa Croce cum munere nuntii pontificii in Poloniam mittendi 27 die mensis Februarii a. 1627, vel paulo ante hunc diem, captum est²⁷. Propter hanc nominationem collata est ei dignitas titularis archiepiscopi Seleuciensis, sed prius, ut iam diximus, die 17 Februarii, cancellaria papalis concessit ei dispensationem ad omnes ordines sacros "extra tempora" suscipiendos necessariam²⁸, die 1 Martii summus

¹⁸ AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. 2, doc. 39.

¹⁹ Roma 11 I 1623, AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. 2, doc. 11/18.

²⁰ Epistulae Antonii Santa Croce ad Carolum Barberini, Viterbio inde a 18 X 1623 usque ad 28 II 1625 datae, cfr. BV, Barb.Lat. 9241, f. 7r-17r.

²¹ AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. 2, doc. 11/17.

²² AS, Coll.Perg., Roma, Fam.Santa Croce, cass. 2, doc. 11/15.

²³ Antonius Santa Croce ad Carolum Barberini, Viterbii, 17 II 1624 r., BV, Barb.Lat. 9241, f. 16r.

²⁴ Antonius Santa Croce ad Carolum Barberini, Frusinone, 20 XII 1625 r., BV, Barb.Lat. 9053, f. 15r.

²⁵ Huius rei mentionem faciunt litterae credentiales (cfr. N. 10), Amydenus (f. 272) et auctor operis "Alberodi Casa Santa Croce" (AV, ASCr 50, sf.).

²⁶ Amydenus, f. 272.

²⁷ Franciscus Barberini ad Petrum Aloisium Carafa, Romae, 27 II 1627, Wijnhoven NBD I, p. 594.

²⁸ AV, Secr.Brev. 723, p. 352r.

pontifex nominationem promulgavit²⁹, die autem 13 eiusdem mensis diploma nominationis publicatum est³⁰, deinde die 18 Martii Antonius iuramentum archiepiscopae praestitit³¹ et denique die 21 Martii sollemniter archiepiscopus est consecratus³². Itaque novellus archiepiscopus, iuvenis vix septem annorum, omnium nuntiorum, qui hactenus in Polonia hoc munere functi sunt, aetate longe infimus, consuetas "facultates", quae unicuique nuntio pontificio recens nominato de more dabantur et quae ex Secretariatu Brevium die 30 Martii editae erant, tandem accepit³³. Postea eiusmodi "facultates" etiam suppletae et amplificatae sunt³⁴. Secretariatus autem Epistularum ad Principes nuncupatus die 16 mensis Aprilis solitas litteras fidei seu credentiales, ad usum nuntii praeparatas, ei concessit³⁵. Novus nuntius, antequam iter in Poloniam ingressus est, etiam litteras commendaticias a praeposito generali Societatis Iesu, Mucio Vitelleschi, sibi dandas curavit³⁶. Non est tamen ad dies nostros servata instructio ex Secretariatu Status Antonio Santa Croce concessa, sed scimus eam non prius, quam Florentiae cum esset, ipsi traditam esse³⁷. Ex Urbe profectus est praeditus instructione Sacrae Congregationis de Propaganda Fide et mandatis card. Francisci Barberini, quae imprimis tractabant de conatibus Sigismundi III ad conferendam dignitatem cardinalicam Ioanni Baptistae Lancellotti, Antonii Santa Croce in nuntiatura Varsaviensi praedecessori, susceptis³⁸.

Die 27 mensis Aprilis a. 1627 archiepiscopus Seleuciensis tandem Roma discessit et iter in Poloniam incohavit. Itaque per Florentiam, Bononiam, Mantuam transivit Italiam cepitque consilium, ut per Tridentum et Oenipontem Vindobonam peteret. Sed vix Alpes transgressus, viam mutare statuit et Oenipontem praeteriens Hallam ad Oenum fluvium sitam pervenit, unde navigio per Danubium iter Vindobonam versus perrexit³⁹. Quo cum venisset, multos loci proceres salutandos ac visitandos curavit. Ea res certo illam animi ipsius propensionem ac benevolentiam incohavit, qua postea, iam cum esset in Polonia, Domum Austriacam semper prosecutus est. Post aliquot dies non solum ab imperatore et imperatrice in consueta audientia est exceptus, sed etiam notitiam fecit principis ab Eggenberg, qui reapse regimini Imperii praefuit, et multos alios proceres atque optimates Imperii, non solum Vindobonenses, verum etiam Bohemos et Hungaros coram cogno-

²⁹ Gauchat HC, p. 311.

³⁰ AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. VII, doc. 30.

³¹ AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. X, doc. 29.

³² AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. 13, doc. 26.

³³ Cfr. N. 5-8.

³⁴ Cfr. N. 28, 29, 148.

³⁵ Cfr. N. 10-12.

³⁶ Cfr. N. 15.

³⁷ Cfr. N. 25.

³⁸ Cfr. N. 14.

³⁹ Cfr. Itinerarium.

vit⁴⁰. Deinde, iter in Poloniam pergens, Nicolsburgi (Mikulov) card. Franciscum a Dietrichstein salutavit, qui ei milites suos viae satellites obtulit. Hunc in modum, omnibus necessariis bene instructus, via nobis melius non nota Moraviam et Silesiam transivit et die 17 Iunii fines Regni Poloniae transgressus est. Cracoviam praeterivisse videtur et 21 die eiusdem mensis ad Błonie prope Varsaviam pervenit, ubi a nuntio Ioanne Baptista Lancelotti salutatus est, et die sequenti iam fuit Varsaviae⁴¹. Domicilium sumpsit in monasterio Bernardinorum ad "Suburbium Cracoviense" sito⁴². Die 27 Iunii audientia apud regem ei concessa est, inter quam novus nuntius litteras credentiales summi pontificis Sigismundo III porrexerat⁴³. Ita, quod ad formam attinet, munus Antonii Santa Croce in Polonia obeundum incohatum est.

Res Publica Utriusque Nationis, ut Regnum Poloniae cum Magno Ducatu Lithuaniae coniunctum vulgo vocabatur, tunc temporis in terris suis Prussiae et Livoniae bellum cum Suecis gerebat, inde excitatum, quod Sigismundus III Vasa non solum legitimum Suetiae regem se esse ipse affirmabat, sed etiam a Sede Apostolica pro tali habebatur. Ex qua re utilitatem capere sperabant capita factionis catholicae, quippe quae una ex partibus belli esset, quod in Imperio gerebatur quodque postea "bellum triginta annorum" nuncupatum est. Gustavus Adolfus autem non solum ab aemulo et adversario suo extorquere conatus est, ut titulo regis Suetiae renuntiaret, sed etiam ostio Vistulae potiri cupiebat. In posterum autem sibi proponebat ad bellum in Germania gestum accedere, eo imprimis consilio, ut hoc modo hostes imperatoris adiuveret. Interim exercitus Ferdinandi II et Societatis Catholicae continuas victorias reportabant tam de copiis Unionis Protestanticae, quae vocabatur, quam regis Daniae Friderici. Factio catholica contraria in Euproa eo spectabat, ut bellum inter Suecos et Polonos gestum quam celerrime finiretur et Gustavus Adolfus ad bellum, quod in Imperio exarsit, pertraheretur. Partis adversae maxime intererat, ut Sueci, bello implicati, quam diutissime in Prussia retinerentur. Papa praeterea, imperator et Hispani sperabant fore, ut - si ad incursionem in Suetiam esset deveniendum - armorum societas cum Polono familiae Vasorum ramo concluderetur⁴⁴. Ad assequenda huiusmodi proposita etiam nuntius apostolicus in Polonia munus suum obeundo aliquid conferre voluit.

Nuntius insuper sibi proposuit fovere atque adiuvere Ecclesiam Unitam Ruthenorum, quae inde ab exordiis suis, id est ex quo a. 1596 in Unione Brestensensi, quam vocant, condita erat, non solum vehementer adversari debebat orthodoxis Sedi Constantinopolitanae fidelibus, sed etiam fastidium quoddam et animum aversum conspiciuae partis episcoporum catholicorum ritus

---

⁴⁰ Cfr. N. 40.

⁴¹ Cfr. N. 32.

⁴² Cfr. N. 89.

⁴³ Cfr. N. 32.

⁴⁴ Cfr. Szelągowski, passim.

Latini pati cogebatur. Nuntio quoque cogitandum erat de ordinibus religiosis in Polonia reformandis et de propagandis missionibus⁴⁵. Non est dubium, quin ei a Sede Apostolica etiam mandatum sit, ut factionem "protestantium" Polonorum debilitare ac minuere conaretur et privilegia politica atque oeconomica Ecclesiae in Polonia tutanda curaret⁴⁶.

Cum primum in Poloniam advenit, Antonius Santa Croce imprimis operam dare constituit, ut perficeretur renovatio seu reformatio provinciae Polonae Ordinis Fratrum Minorum de Observantia, cuius sodales in Polonia Bernardinos vocabant. Ad eiusmodi reformationem peragendam non vulgaris peritia ac prudentia erat necessaria, praesertim cum eo ipso tempore acerrima controversia exorta esset inter Antonium Strozzi, Ordinis visitatorem et fautorem regulae Bernardinorum ad regulam Reformatorum accommodandae et provinciae Polonae in quattuor provincias minores dividendae, et maiorem partem fratrum, qui talibus mutationibus erant contrarii. Nuntius quidem memoratam provinciae Polonae divisionem a. 1628 ad exitum perduxit, quod voluntati summi pontificis erat consentaneum, sed a proposito quaslibet mutationes regulae inducendi destitit. Bernardini has nuntii actiones approbarunt, sed operam sumere non desiverunt, ut novae Ordinis provinciae abrogarentur. Huic ipsorum flagitationi ex parte saltem satisfactum est a. 1630, cum iam alius nuntius Varsaviae munere suo fungeretur, cum in locum quattuor provinciarum duae tantum provinciae Ordinis in Republica Utriusque Nationis creatae essent⁴⁷. Annis vero 1628-1629 Antonius Santa Croce incubuit in componendam controversiam in gremio Ordinis Fratrum Minorum Conventualium exortam, cuius causa erat similis, nam ex una parte Franciscani in Italia conati sunt peragere reformationem Ordinis in spiritu strictioris observantiae, ex altera vero religiosi Poloni eiusmodi reformationibus adversabantur et nimiae auctoritati alienigenarum contrarii erant⁴⁸. Diligentia, quam nuntius in renovando Ordine Franciscanorum in Polonia adhibuit, conspici etiam potest in eius consilio, tunc nondum ad effectum adducto, fratres Capuccinos in Poloniam inducendi et in controversia, quae postea inter ipsos et Reformatos est orta⁴⁹. Antonius Santa Croce operam dedit etiam reformandis Ordinibus Augustinianorum, quam reformationem Nicolaus Crusenio, visitor pontificius, promovebat⁵⁰, et Benedictinarum, inter quas iam erat et reformatricem operam praestabat

⁴⁵ Cfr. N. 1, 2.

⁴⁶ Cfr. N. 139, 180.

⁴⁷ Cfr. N. 28, 37, 53, 243 et Kantak BP, p. 104-105.

⁴⁸ Epistulae Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini, inde a 9 IX 1628 usque ad 17 III 1629 datae, BV, Barb.Lat. 6854, f. 164r-166r., 171r, 215r, 218r, 226r; AV, Nunz.Pol. 42, f. 33r.

⁴⁹ Cfr. N. 87 et litteras Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini, Varsaviae, 23 VIII 1629 datas, AV, Nunz.Pol. 42, p. 52r-53r., litteras eiusdem ad eundem, Varsaviae, 29 III 1630 datas, AV, Nunz.Pol. 40, p. 524r.

⁵⁰ Cfr. epistulas Nicolai Crusenio ad Antonium Santa Croce, a 23 II ad 25 IV 1629 scriptas, AS, ArSC774, s.f.

praeposita provinciae Polonae, Magdalena Mortęska⁵¹. Summo tamen studio curaque nuntius se dedit negotiis Iesuitarum, et in eis promovendis valide adiuvabat Pompilium Lambertengo, visitatorem, a praeposito generali Societatis in Poloniam missum⁵². Quorum ceteroqui pretiosus fautor et adiutor fuit in controversia ipsis cum Academia Cracoviensi intercedente. Academia enim in dubium vocavit privilegium Sigismundi III, quo collegium Societatis Iesu Cracoviae conditum erat. Nuntius vero, quamquam extrinsecus neutri parti favere videbatur, re tamen vera partes Iesuitarum fovebat et omni studio eos adiuvabat, ut privilegium eis a rege concessum confirmaretur et sanciretur⁵³. Ipse etiam Cracoviae die 22 Aprilis a. 1630 promulgavit sententiam Iesuitis propitiam ac benevolam, a Sacra Romana Rota in eorum controversia cum Academia latam. Haec promulgatio et dispositiones, quae eam secutae sunt, fuerunt ultimi actus publici Antonii Santa Croce in Polonia patrati⁵⁴.

Minore autem studio ac diligentia incubuit in servandam disciplinam ecclesiasticam sacerdotum dioecesanorum. Nam praeter unam, ceteroqui vanam et inutilem intercessionem, qua impedire frustra conatus est, ne nominatio regia Abrahami Woyna ad episcopatum Vilmensem confirmaretur⁵⁵, in epistulis nuntii vel ad nuntium datis actuositatis eius in hac parte nulla omnino inveniuntur vestigia. Arbitrabatur enim activam partem ab episcopis Polonis, sed et ab inferiore clero, in rebus publicis habitam, minorem eorum sedulitatem in cura animarum adhibitam facile excusare⁵⁶. Similem de hac re opinionem etiam Secretariatus Status habuisse videtur⁵⁷. Propterea rem etiam valde curiosam ac significantem esse putamus, quod nuntius non omnino interfuit synodo provinciali a. 1628 Petricoviae celebratae, dato solum episcopis se illuc conferentibus mandato, ut causam Iesuitarum in ipsorum controversia cum Academia Cracoviensi diligenter adiuverent⁵⁸.

Incommode accidit, ut "Libri Gratiarum", qui vocantur, nuntiaturs Antonii Santa Croce ad dies usque nostros non sint asservati. Qua de causa penitus explorare ac cognoscere non possumus ipsius operam, quam tamquam minister vel officialis Sanctae Sedis in negotiis stricte ecclesiasticis expediendis in Polonia praestitit. Scimus tamen eum, praesertim in initio suae in Polonia commorationis, multum laboris insumere debuisse in apparandis "processibus informativis" eorum, qui ad episcopatus nominabantur,

⁵¹ Cfr. litteras Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini, Varsaviae, 26 VIII 1628 datas, BV, Barb.Lat. 6854, p. 151r.

⁵² Cfr. N. 283 et epistulas visitatoris Iesuitarum ad nuntium inde a 15 III usque ad 27 VIII 1629 scriptas, AS, ArSC 774, s.f.

⁵³ Cfr. N. 123, 284 et BOss 1927 f. 579.

⁵⁴ BOss 1927 f. 650.

⁵⁵ Cfr. Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 2 III 1630 r., AV, Nunz. Pol. 42Af. 34r-35r.

⁵⁶ Cfr. N. 278.

⁵⁷ Cfr. N. 302.

⁵⁸ Cfr. N. 284.

nam altero semestri tempore a. 1627 quattuor episcopi ordinarii a rege nominati sunt. Designati sunt etiam tres episcopi suffraganei⁵⁹.

In actione nuntii pontificii illius temporis magni momenti fuerunt negotia Ecclesiae Ruthenae ritus Graeci cum Ecclesia Romana unitae. Inter omnes constat Ruthenos unitos Urbano VIII praecipue cordi fuisse, Congregationem vero de Propaganda Fide nuncupatam sub illo pontifice maxime floruisse. Nuntius in Polonia saepe ad Congregationem scripsit asserens res unitorum sibi curae esse, sed eiusmodi affirmationes factis et gestis ipsius minime comprobantur. Nam Antonius Santa Croce mandata Congregationis ad negotia Unionis pertinentia pigre ac negligenter exsequi solebat et hanc suam pigritiam excusabat difficultate coniunctionis societatisque cum episcopis Ruthenis ineundae ac magnis locorum distantibus, quae ipsos a nuntio separabant. Opiniones suas de Ruthenis maximam partem ex aula regia, ab episcopis Latinis et Societatis Iesu sodalibus haurire consuevit. Neque ullam sedulitatem vel diligentiam ostendit tam gravi temporis momento, quo communis episcoporum unitorum et orthodoxorum synodus praeparabatur (a. 1629 celebranda), qui Ecclesiam Orientalem in Republica Utriusque Nationis ad novam unionem cum Ecclesia Romana adducere eamque Romano pontifici subicere sibi proponebant. Tunc temporis nuntius imperata Sedis Apostolicae oboedienter executus est, sed ne temptavit quidem suam ipsius de condicione Ecclesiae Orientalis in Polonia considerationem⁶⁰. Rebus ita constitutis, Urbanus VIII serio prohibuit, ne uniti quibuslibet conventibus una cum orthodoxis interessent, et sic propositum communis synodi et novae Ecclesiarum unionis omnino reiectum est.

Antonium Santa Croce multo magis attrahebant res publicae Poloniae aliarumque Europae regionum cum Republica Utriusque Nationis quodammodo coniunctarum. Eius enim principale munus, tamquam Sedis Apostolicae ablegati, in eo situm erat, ut artam societatem Polonorum, vel saltem Poloniae familiae Vasarum partis, cum Domo Austriaca ineundam promoveret. Nuntius ergo continuo conatus est agere, ut inter Poloniam, Imperium Romanum, Hispaniam et Societatem seu Ligam Catholicam foedus feriretur, cuius participes sibi proponerent viribus unitis invadere Suetiam et Sigismundum Vasa vel eius filium, principem Vladislaum, in solio illius Regni collocare. Ut videtur, archiepiscopus Seleuciensis huic proposito se totum dedit et ad illud amplectendum, ab oratore regis Hispaniae Carolo de Bonnières, barone d'Auchy, in hoc adiutus, regem quoque inducere studuit. Ad hunc finem assequendum non dubitavit etiam clandestina struere consilia et componere fallacias, quibus personas quasdam Sigismundo III vicinas, id est Casparem Denhoff, Valentinum Seidel, Iesuitam et reginae Constantiae confessarium, et Ursulam Meierin, aulae eiusdem reginae matro-

⁵⁹ Cfr. A. 4-6.

⁶⁰ Cfr. epistulas Antonii Santa Croce ad Congregationem de Propaganda Fide a. 1629 missas, APF, SOCG 57 f. 115r-139v.

nam, implicare ausus est. Palam etiam et aperte, coram senatoribus et aulicis regiis, praedicare non est veritus se Domui Austriacae ingenue favere. Quamquam tamen in hac actione sua felicem aliquem successum, saltem ex parte, reportavit, cum rex classem suam imperatori auxilio misisset, totum hoc eius consilium atque institutum tandem repudiatum est, tum propter condicionem belli, quae continue mutabatur, tum ob cautelam ac prudentiam Sigismundi III, qui - aliter ac nuntius - procul dubio sibi bene conscius erat impetum in Suetiam cum aliqua spe successus vix fieri potuisse.

Aliud negotium, cui expediendo nuntius incumbere debuit, erat mansionem militum Suecorum in Prussia quam diutissime protrahere conari et hunc in modum eos in segura distantia a bello, quod in Imperio gerebatur, retinere. Iterum atque iterum regi persuadere studuit pacem cum Suecis Poloniae damnosam fore, oratorum Batavorum conatus pacem vel indutias conciliare temptantium cohibuit, commissarios ad pactiones cum Suecis designatos exhortatus est, ut tales pacis condiciones dicerent, quae ab adversario neque probari neque accipi possent. Sed omnes hi conatus a nuntio suscepti vani et inutiles fuisse videntur, indutiae vero cum Suecis a. 1629 in Altmark conclusae eis tandem finem imposuerunt⁶¹.

Etiam in rebus Reipublicae internis nuntius pontificius non minus actuosus esse temptabat. Quater enim testis fuit comitiorum Regni, sed in unis tantum eorum, illis scilicet, quae a. 1627 celebrata erant, aliqua operae eius vestigia animadverti possunt. Tempore enim illo summo studio obtinere conatus est, ut sententiae Tribunalis Lublinensis contra "haereticos" sive dissidentes de religione latae ("haeretici" enim templum ipsorum Lublinense a catholicis incendio deletum rursus aedificari volebant) in comitiis confirmarentur. Adiuvabat etiam fautores Iesuitarum in controversia, quam cum Academia Cracoviensi habebant. Quamquam tamen nuntii terrarum et senatores ei in hac causa auxilium suum promiserunt, in comitiis decreta est constitutio "De sententiis Tribunalis", quae sententias contra dissidentes latas abrogabat. Quod vero postulatis et conatibus nuntii omnino erat contrarium. In una tantum re minus infeliciter ei successit, cum tres episcopi contra eiusmodi comitiorum constitutionem ipso auctore intercessionem seu "protestationem" fecissent⁶². Subsequentium autem Regni Poloniae comitiorum, quae a. 1628 et 1629 peracta sunt, Antonius Santa Croce non nisi parum subtilis parumque accuratus observator fuit, quorum prima summam tantum ac minus diligenter sequi poterat, cum consultationes eorum in secreto fierent⁶³, circa altera vero, cum imprimis de decernendis tributis seu contributionibus in eis deliberaretur, potius indifferentem spectatorem sese

---

⁶¹ Ad negotia cum bello Pruthenico coniuncta maior pars epistularum Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini, notis arcanis scriptarum, pertinet, cfr. AV, Nunz. Pol. 40, passim.

⁶² Cfr. N. 139.

⁶³ Cfr. N. 307.

exhibuit⁶⁴. Denique tempore, quo comitia extraordinaria a. 1629 celebrabantur, nuntius ab urbe Varsavia afuit et peste saeviente ruri refugium quaesivit⁶⁵.

Sub finem suae commorationis in Polonia nuntius ad quaestionem de successione regni animum intendit. Qua in re summo studio adiuvare et fovere nitebatur ambitionem principis Vladislai, apud externos etiam Europae principes eam divulgando ac commendando. Candide enim et ingenue persuasum habebat eam etiam vivente rege ad effectum adduci posse. Quae res non nimis eximium prudentiae et sagacitatis nuntii tamquam hominis politici specimen ostendit, cum praesertim non obliviscimur eum totum triennium in Polonia transegisse, dum successori eius, Honorato Visconti, aliquot menses satis superque fuerunt ad intellegendum principis Vladislai vivente patre in solio Regni Poloniae collocationem ad exitum adduci non posse⁶⁶.

Sicut reliqui nuntii, etiam Antonius Santa Croce intercessorem agere debebat in varii generis gratiis, dispensationibus, indulgentiis, promotionibus a Sede Apostolica impetrandis. Hoc munus ei certo amicos conciliabat et sine dubio in assequendis informationibus eum adiuvabat. Itaque nuntius, instante Sigismundo III, sedulo operam dabat, ut uni ex filiis regis coadiutoriam Olomucensem impetraret⁶⁷, commendabat petitiones principis Vladislai efflagitantis, ut ipsius aulici natione Itali ad varii generis dignitates promoverentur⁶⁸, exposcebat etiam, ut Paulo Piasecki ad episcopatum Camenecensem nominato diploma confirmationis Roma gratis mitteretur⁶⁹, aliasque huiusmodi gratias proceribus Regni expetere solebat. Facile conici potest petitores, quorum precibus satisfactum esset, in grati animi signum, etiam de arcanis Reipublicae negotiis, internis et externis, eum libenter edocuisse.

Mirum quantum loci in epistulis nuntii dedicatum sit conatibus Sigismundi III ea mente susceptis, ut Ioannes Baptista Lancellotti, Antonii Santa Croce in nuntiatura Varsaviensi decessor, dignitate cardinalis ornaretur. Quarta fere pars epistularum eius notis arcanis scriptarum ad hoc negotium spectat. Nuntius enim accurate ac prolixè scribit, quantopere regem dehortatus sit, ne praedecessorem suum in ipsius ambitione commendare per-

⁶⁴ Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 24 II 1629 r., AV, Nunz.Pol. 40, f. 344rv.

⁶⁵ Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 20 XII 1629, AV, Nunz.Pol. 42, f. 121rv.

⁶⁶ Vide: Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 27 IX 1629, AV, Nunz.Pol. 40, f. 480, Instructio Antonii Santa Croce pro Honorato Visconti, Biliński ANP XXIV, p. 21-22 et "Relazione del Cardinale di Santa Croce intorno all'elezione del futuro Re di Polonia", AV, Nunz.Pol. 44, 3r-6v vel BV, Barb.Lat. 6587, f. 1r-6r. Cfr. Honoratus Visconti ad Franciscum Barberini, Cracoviae, 21 XI 1630, ANP XIV, p. 81 et Serejka ROLPZ, p. 91, 115-116, 135.

⁶⁷ Cfr. N. 160 et Antonius Santa Croce ad Franciscum Barberini, Varsaviae, 4 VII 1629, AV, Nunz.Pol. 40, f. 430r.

⁶⁸ Cfr. N. 145, 224, 311.

⁶⁹ Cfr. N. 111, 153.

geret, nam summus pontifex sacrae purpurae ipsi conferendae omnino contrarius erat. Quod, accedente Sigismundi III pertinacia atque animi obstinatione, supervacanea discidia inter Sedem Apostolicam et Varsaviam interdum excitabat. Archiepiscopus Seleuciensis in hoc negotio tota dexteritate sua et rerum publicarum peritia, quam hactenus sibi comparaverat, usus est. Scivit etiam in exquisitissima artificia sua et machinationes pellicere non solum personas regi vicinas, quarum nonnullas iam supra memoravimus, sicut secretarium regium Paulum Piasecki, relationum cum Sede Apostolica peritissimum (ab a. 1627 episcopum Camenecensem), Casparem Denhoff, Valentinum Seidel Iesuitam, Ursulam Meierin, insuper et Ioan-nem Lipski, qui initio Ioanni Baptistae Lancellotti propitius erat, fidissimum quoque eius fautorem et amicum Dominicum Roncalli, sed etiam episcopos, praeter alios Regni primatem Ioanem Węzyk, Andream Lipski, Stanislaum Łubieński⁷⁰. Iam a. 1628 nuntius in epistulis suis hic atque illic, quasi per occasionem, dextere atque ingeniose lectori suadere videtur unicum huic rei remedium esse futurum, si ipse sacra purpura decoraretur. Affirmabat videlicet non se, sed alios eam rem desiderare, et non omnino sincere addebat se ipsum id minime curare⁷¹. Talis agendi ratio efficax erat et bonos attulit fructus, nam iam ante mensem Iulium a. 1629 omnibus innotuit nuntium Varsaviensem dignitate cardinalis mox insignitum iri⁷². Spes et exspectatio Antonii Santa Croce eodem anno expleta est, cum die 19 Novembris cardinalis Sanctae Romanae Ecclesiae creatus esset⁷³. Mox Urbanus VIII Lucam Holstein in Poloniam misit, qui recens nominato canonico basilicae Sancti Petri galerum cardinalicium traderet⁷⁴. Hic tamen notandum est Sigismundum III nihilominus Ioannem Baptistam Lancellotti in petenda cardinalis dignitate fideliter commendare atque adiuvare perrexisse⁷⁵.

Sacra purpura archiepiscopo Seleuciensi collata celerem exitum muneris eius in Polonia praenuntiabat. Decretum summi pontificis hac in re 23 mensis Februarii a. 1630 latum est⁷⁶. Antonius Santa Croce die 29 Martii de eo factus est certior⁷⁷. Iam nil aliud ei restabat, quam ut exspectaret cae-

⁷⁰ Cfr. N. 258, 261, 266, 269, 273, 289, 306, 315 et multas "cifras" a. 1628-1630 missas, AV, Nunz. Pol. 40, f. 255rv, 267rv, 292rv, 317rv, 324r, 329r, 355r, 365rv, 396r, 491r, 503r, 505rv.

⁷¹ Cfr. N. 258, 289, 306.

⁷² Cfr. Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, AV, Nunz. Pol. 40, 424r.

⁷³ Eodem die summus pontifex nominationes cardinalicias promulgavit, cfr. Gauchat HC, p. 29. Breve nominationis datum erat 29 XI 1629, cfr. AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. VII, doc. 32. "Titulum" Sanctorum Achillei et Nerei Antonius Santa Croce accepit 29 VIII 1630, cfr. Gauchat HC, p. 29.

⁷⁴ Franciscus Barberini ad Antonium Santa Croce, Romae, AV, Nunz. Pol. 174A, f.

⁷⁵ Cfr. litteras Sigismundi III ad card. Cosmum de Torres, Varsaviae, 29 XI 1629 datas, cfr. Collura, p. 37.

⁷⁶ Franciscus Barberini ad Antonium Santa Croce, Romae, 23 II 1630, reg. AV, Nunz. Pol. 174A f. 159r.

⁷⁷ Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 29 III 1630, or. AV, Nunz. Pol. 42Af. 44r.

remoniam, per absentiam regis dilatam, porrigendi galeri cardinalicii die 7 Februarii Varsaviam apportati⁷⁸. Quae sollemnitas tandem die 7 Aprilis celebrata est⁷⁹, et die 17 eiusdem mensis nuntius viam reditus in Italiam est ingressus. Die 22 fuit Cracoviae, ubi promulgavit sententiam Sacrae Romanae Rotae in controversia inter Iesuitas et Academiam Cracoviensem latam. Statim post illum diem Poloniam reliquisse videtur, nam 6 die Maii iam Vindobonae erat. Ubi cum esset, in vicino Posonio (hodie Bratislava) card. Petrum Pázmány, archiepiscopum Strigoniensem, salutavit et 11 Maii Graecium in Styria et inde Tergeste versus profectus est. Hic famulis valedixit et cursu maritimo Anconem appulit. Romam rediit mense Iunio a. 1630 (ante 19 VI), sed ex itinere etiam Lauretum devertit⁸⁰. Tota eius missio Polonia tres annos et duos menses duravit.

Maiorem partem temporis, quo munere suo in Polonia fungebatur, archiepiscopus Seleuciensis Varsaviae transegit. Initium tantummodo et exitus suae in Polonia commorationis mobilitatem quandam exhibet. Itaque mense Augusto a. 1627 profectus est in Prussiam ea mente, ut regi in bello praesto esset. Ibi domicilium Starogardiae collocavit, unde ad castra regia prope Dirsoviam sita se conferebat. Visitavit etiam Gedanum, quae urbs ei magnopere placuit, neque omisit invisere Toruniam. Nihilominus illae peregrinationes eum dehortatae esse videntur, ne alia itinera per Poloniam faceret. Ex illo enim tempore constanter continuoque Varsaviae degebat, etiam si rex ab urbe abesset. Sed sub finem a. 1629 ob saevientem pestem Varsaviam relinquere coactus est. Tunc demum bimestri tempore per pagos Masoviae vagabatur, in curiis nobilium amicorum et in bonis regis hospitium ac perfugium quaerens⁸¹. Maior pars famulorum mansit Varsaviae, ubi omnes pestilentia interempti sunt⁸². Eodem anno 1629 Antonius Santa Croce unum adhuc periculosum casum est passus, nam mense Martio, cum Vistulam fluvium in raeda traiceret, iam mollis et quasi evanescens glacies de improvviso sub vehiculo fracta est⁸³. Nuntius quidem ex hoc discrimine integer servatus est, sed - ut scribit Amydenus - labores et incommoda, quae in Polonia subire cogebatur, valetudinem eius ita extenuarunt, ut causa eius praematurae mortis existimari possent⁸⁴.

Cum iuvenis cardinalis ex Polonia discederet, non paucos ibi amicos inter proceres relinquebat. Quam amicitiam postea in mutuo litterarum commercio colere perrexit. Sine dubio artissimis familiaritatis vinculis iunctus

---

⁷⁸ Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 9 II 1630, or. AV, Nunz.Pol. 42Af. 21r.

⁷⁹ Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 12 IV 1630, or. AV, Nunz.Pol. 42Af. 55r.

⁸⁰ Cfr. Itinerarium.

⁸¹ Cfr. Itinerarium.

⁸² Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 20 XII 1629, or. AV, Nunz.Pol. 42f. 121rv.

⁸³ Borastus, p. 38-39.

⁸⁴ Amydenus, f. 273.

erat Paulo Piasecki, annalium scriptori, aulico et secretario regio, denique episcopo, qui saepe tanto studio ac diligentia nuntio inservire conatus est, ut interdum ipsius fides erga regem in dubium vocari posset⁸⁵. Iulianus Bartoszewicz mentionem quoque facit amicitiae nuntii cum Georgio Ossoliński⁸⁶, quae etiam ex epistularum commercio inter ipsos habito conspicitur⁸⁷. Insuper conicere possumus archiepiscopum Seleuciensem amicitiae quadam necessitudine cum Stanislao Radziejowski, palatino Lanciensi, coniunctum fuisse⁸⁸. Devotissimi adiutores nuntii existimari certe poterant aliqui episcopi, praesertim vero ordinarius Plocensis Stanislaus Łubieński et episcopus Cuiaviensis Andreas Lipski⁸⁹. Inter praecipuos ipsius fautores in aula regia numerabantur Stanislaus Albertus Radziwiłł, cancellarius Magni Ducatus Lithuaniae, et Thomas Zamoyski, magnus Regni Poloniae cancellarius⁹⁰. Saepe usus est obsequiis et officiis sodalium Societatis Iesu, cum quibus - ex quo in Collegio Romano studiis vacabat - satis erat coniunctus. In Polonia egregiam ei operam dare imprimis poterant Iesuitae magni momenti muneribus in aula regia fungentes: Valentinus Seidel, confessarius reginae, et Iacobus Marquard, confessarius et praeceptor iuvenum principum⁹¹.

Parum tamen nobis constat de adiutoribus nuntii in ipsa nuntiatura eum adiuvantibus. Nam cum "Libri Gratiarum", qui dicuntur, ad nostram usque aetatem non supersint, raras tantum mentiones de eis invenire possumus. Itaque in epistularum commercio, quod nuntio Varsaviensi cum Secretariatu Status intercedebat, memoratur auditor Cyprianus Bardini, qui postea munere internuntii fungebatur⁹². Annotationes autem in "processibus informativis" factae continent mentiones de cancellario nuntiaturae Paulo Roscio et secretariis Ludovico Piazzoli, Iuris Utriusque doctore, et Iacobo Betti⁹³, necnon de marescalco curiae, Ventura de Rubeis, et Michaeli Burghio, famulo. Praeter hos ministros nuntii natione Italos, familia eius constabat ex famulis maximam partem Polonis, quorum 12 a. 1629 peste interempti sunt⁹⁴.

Cum recentissime creatus cardinalis, vir vix 31 annos natus, ex Polonia Romam revertit, nova ipsum magni momenti officia ac beneficia ibi expec-

⁸⁵ Cfr. N. 289, 315 et epistulas Pauli Piasecki ad Antonium Santa Croce a. 1631-1635 missas, AS, ArSC 776, 1180, 1199/2, 1231.

⁸⁶ Bartoszewicz EPO, p. 918.

⁸⁷ Cfr. epistulas Georgii Ossoliński ad Antonium Santa Croce a. 1634-1639 missas, AS, ArSC 209, 1199/1, 1227/2.

⁸⁸ Cfr. epistulas Stanislai Radziejowski ad Antonium Santa Croce a. 1633 datas, AS, ArSC 1192.

⁸⁹ Cfr. N. 139, 193, 206, 215.

⁹⁰ Cfr. N. 185, 305.

⁹¹ Cfr. N. 106, 173, 195, 226.

⁹² Cfr. Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 17 IV 1630, AV, Nunz. Pol. 42A f. 56r.

⁹³ Cfr. A. 1, 4, 5.

⁹⁴ Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 20 XII 1629, or. AV, Nunz. Pol. 42 f. 121rv.

tabant. Nam dignitas cardinalis tunc temporis tam iuvenili aetate nisi nepotibus pontificiis et filiis principum conferri non solebat. Itaque mox Urbanus VIII iuvenem cardinalem sequentibus gratiis atque honoribus abundanter cumulavit. Contulit enim ei lucrosissima beneficia, sicut abbatias in Anghiari⁹⁵, Rusello⁹⁶, Collepepe⁹⁷, altariam Cremonensem⁹⁸, praeposituram Ferrariensem⁹⁹. Insuper concessit ei annuam pensionem pontificiam¹⁰⁰ et archiepiscopum Theatinum (11 III 1631)¹⁰¹ ac legatum suum Bononiae (2 VI 1631)¹⁰² eum nominavit. Die autem 29 mensis Februarii a. 1631 papa, suatore et auctore Sigismundo III, "comprotectorem" Regni Poloniae eum designavit¹⁰³. Mense Iulio a. 1631 Antonius Santa Croce rite suscepit munus legati pontificii Bononiae et post plus quam unius anni commorationem Romam reliquit¹⁰⁴. Ut scripsit Caietanus Moroni, Antonius in memoria Bononiensium remansit tamquam sacerdos pientissimus et pauperum tutor liberalissimus¹⁰⁵. Cum novus legatus pontificius Bononiae ab Urbano VIII nominatus esset, archiepiscopus Theatinus mense Augusto a. 1634 in dioecesim suam se contulit. Residebat plerumque in ipsa urbe principe dioecesis suae, vel Histonii (alias Vasti) aut in Francavilla¹⁰⁶. Eodem tempore archiepiscopatum Urbinatensem ambire coepit¹⁰⁷. Huic ambitioni a. 1636 satis factum est¹⁰⁸. Ergo mense Augusto eiusdem anni urbem principem archiepiscopatus sui demigravit¹⁰⁹. Sed iam a. 1638, haud dubie propter affectam valetudinem, huic muneri renuntiare cogitabat. Tandem a. 1639 summus pontifex assensus est, ut Antonius Santa Croce regimini archiepiscopatus renuntiaret¹¹⁰, et instar compensationis pro amissis proventibus ei summam 1000 scutorum nummum annuatim ex redditibus prioratus Vertenatis provenientium assignavit et insuper annuam pensionem, etiam 1000

⁹⁵ Cfr. Antonius Santa Croce ad card. Franciscum Barberini, Varsaviae, 23 III 1630, AV, Nunz. Pol. 42A f. 42r.

⁹⁶ Beneficium collatum 8 I 1633, AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. IX, doc. 25.

⁹⁷ A. 1631 licentiam accepit bona huius abbatiae locandi, AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. I, doc. 9.

⁹⁸ Collata ei est 16 X 1630, AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. X, doc. 19.

⁹⁹ Collata ei est 27 III 1631 r., AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. 13, doc. 41.

¹⁰⁰ 110 scutos quotannis, AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. 2, doc. 11/1.

¹⁰¹ AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. 2, doc. 11/9.

¹⁰² Hoc die Urbanus VIII nominationem promulgavit, cfr. Antonius Santa Croce ad Thaddaeum Barberini, BV, Barb. Lat. 8754 f. 4r. "Facultates" ex cancellaria 24 VI 1631, AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. 2, doc. 11/2, 11/3, 11/20 et cass. X, doc. 16.

¹⁰³ Garampi 101.

¹⁰⁴ Antonius Santa Croce ad Annam Colonna, Bononiae, 6 VII 1631, BV, Barb. Lat. 8754 f. 5r.

¹⁰⁵ Moroni LXI, p. 60.

¹⁰⁶ Cfr. epistulas Antonii Santa Croce ad Urbanum VIII et Thaddaeum Barberini 2 VII et 2 X 1634, 18 IV et IV 1635, 3 V 1636 datas, BV, Barb. Lat. 8755 f. 326r, 327r, 329r, 330r, 345r.

¹⁰⁷ Cfr. litteras Antonii Santa Croce ad Thaddaeum Barberini 24 I et 3 V 1636 datas, BV, Barb. Lat. 8755 f. 342r, 345r.

¹⁰⁸ Nominatio ad archiepiscopatum Urbinatensem promulgata est 21 VI 1636, AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. 11, doc. 4.

¹⁰⁹ Antonius Santa Croce ad Thaddaeum Barberini, Urbini, VIII 1636, BV, Barb. Lat. 8756 f. 32r.

¹¹⁰ Antonius Santa Croce ad Thaddaeum Barberini, Urbini, 23 II 1639, BV, Barb. Lat. 8755 f. 384r.

scutorum nummum summam, ex possessionibus episcopatus Lyciensis ei concessit¹¹¹. Quae pecunia, una cum redditibus ex bonis familiae suae profectis et prius collatis ei beneficiis (quae saepe partibus locare solebat), vere stipendium principe dignum vocari poterat¹¹². Ita optime instructus, Antonius Santa Croce Romae domicilium collocare potuit et de impetrando aliquo honorifico munere, ex iis, quae de more in cardinales conferebantur, cogitare coepit. Itaque iam a. 1638 nominatus est protector Ordinis Fratrum Minimorum s. Francisci a Paula¹¹³. Inde ab a. 1639 intererat sessionibus variarum Congregationum Romanarum - praeter alias Congregationis Episcoporum et Regularium ac de Propaganda Fide¹¹⁴. Cognatos et affines suos adiuvabat in ascendendo superiores honorum gradus, praesertim Marcellum, ex fratre nepotem, qui statum ecclesiasticum ingressus est. Sed propter valetudinis infirmitatem maiores reportare successus non iam potuit. Obiit Romae 25 die Novembris a. 1641 aetate vix 42 annorum¹¹⁵. Sepultus est in ecclesia Sanctae Mariae in Publicolis, ubi hodie etiam eius splendidum epitaphium admirari possumus. Gens Santa Croce etiam postea multum in Ecclesia valuit et cum Polonia artioribus vinculis iuncta mansit. Nam iam supra memoratus nepos nuntii Marcellus et eiusdem Marcelli nepos ex fratre, Andreas, cardinales facti sunt, quorum alter "comprotector" Regni Poloniae, alter nuntius in Polonia fuerunt.

¹¹¹ AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. 2, doc. 27/1, 2.

¹¹² Insuper notum est Antonium Santa Croce sub finem vitae, praeter has duas pensiones ex prioratu Vertenatensi et episcopatu Lyciensi, accepisse 8000 scutorum nummum titulo "primogeniturae", 500 scutatos nummos ex locatione praepositurae Ferrariensis, 200 ex locatione bonorum abbatiae Collepepe, 600 scutatos nummos pensionis annuae ex bonis episcopatus Casertani, 110 scutatos nummos pensionis pontificiae et alios non melius notos proventus ex aliis beneficiis proficiscentes. Cfr. rationes Antonii Santa Croce AS, ArSC 557 sf. et notam 94-99.

¹¹³ 11 IX 1638, AS, Coll. Perg., Roma, Fam. Santa Croce, cass. 2, doc. 11/7.

¹¹⁴ Albero di Casa Santa Croce, AV, ASCr 50 s.f. et Kraus PSS, p. 282.

¹¹⁵ Gauchat HC, p. 29.

2. De fontibus ad nuntiaturam Antonii Santa Croce pertinentibus.

Exigua tantum pars epistularum commercii Antonii Santa Croce ad dies nostros asservata est, quamquam superest hactenus tabularium gentilicium nuntii olim in Polonia, quod nunc in **Tabulario Publico** Romano (Archivio di Stato) in sectione **Archivio Santa Croce** servatur et - praeter alia - multa scripta ad vitam ipsius spectantia et non paucas epistulas continet, sed parva tantum horum documentorum pars complectitur annos, quos nuntius in Polonia transegit. Quorum maioris momenti est haud dubie fasciculus numero 774 signatus, numeratione paginarum carens, qui continet 13 concepta epistularum Antonii Santa Croce notulis arcanis scriptarum, ad Franciscum Barberini inde a 3 II usque ad 20 IX a. 1629 datarum, et 846 originales epistulas ab aliis personis ad Antonium Santa Croce scriptas, spatium temporis a 1 I ad 31 XII a. 1629 comprehendentes. 281 earum sunt epistulae gratulatoriae propter dignitatem cardinalicam ei collatam missae, quae inter dies 25 XI et 20 XII a. 1629 datae erant, reliquae 52 epistulae, inde a 30 XI usque ad 22 XII a. 1629 datae, continent felicitatis vota, data occasione festivitatum ecclesiasticarum facta. Inter residua 541 scripta habentur epistulae originales Francisci Barberini et aliorum cardinalium (plerumque card. Laurentii Magalotti), aliorum nuntiorum (praesertim Ioannis Baptistae Pallotto), Sigismundi III, principis Vladislai, episcoporum Polonorum (inter quos primum locum obtinent Ioannes Wężyk archiepiscopus Gnesnensis, Martinus Szyszkowski episcopus Cracoviensis, Stanislaus Łubieński episcopus Plocensis), et procerum Poloniae, complurium praepositorum Ordinum religiosorum, generalium ac provincialium, variorum denique clientium familiae Santa Croce. Praesertim luculenta est amplissima collectio epistularum Caroli de Bonnières, baronis d'Auchy, regis Hispaniae in Polonia oratoris. Haec composita esse videtur ex epistulis ipsius nuntii et ad nuntium datis, quae tamen in specialibus capsulis epistularum commercii inter nuntium et Secretariatum Status atque inter nuntium et Congregationes Romanas intercedentis collocatae non sunt. Pars autem epistularum a Francisco Barberini a. 1629 datarum vel ab ipso acceptarum procul dubio perperam illuc est inserta.

Pro dolor, similes fasciculi ad alios annos pertinentes vel registra commercii epistularum, quod nuntio cum Secretariatu Status et Congregationibus Romanis erat, ad dies nostros non pervenerunt. Reliquae enim epistulae nuntii nostri, in Tabulario Santa Croce repertae, inter res aetate posteriores sparsae apparent. In fasciculo numero 210 signato, continente epistulas variarum personarum ad Antonium Santa Croce a. 1634-1638 datas, casu quodam fortuito collocatae sunt litterae originales, anno et die, quo scriptae erant, carentes, archiepiscopi Leopoliensis, Ioannis Próchnicki, nuntio nostro inscriptae. In fasciculo autem numero 1159 praedito inter epistulas ad Antonium Santa Croce a. 1632-1634 scriptas reperiuntur etiam epistu-

lae cardinalium Francisci Cennini et Roberti Ubaldini, utraque die 9 III 1630 data. Deinde sub numero 1188, in capsula litteras continente, quae ad Antonium Santa Croce a. 1624-1640 perveniebant, inveniri possunt tres epistolae originales Antonii Barberini (minoris) et Nicolai Ricci, spatium temporis a 14 X 1628 ad 4 V 1630 comprehendentes¹¹⁶.

Ex Archivo Santa Croce exclusa sunt documenta membranacea (partim et chartacea), quae ab operariis tabularii in collectione, scripta in membrana exarata continente, sub voce Coll. Perg., Roma, Famiglia Santa Croce collocata sunt. In capsulis numeris 2 et 14 signatis praeter alia continentur originalia quinque "facultatum" et litterarum credentialium¹¹⁷, diploma nominationis cardinaliciae, testimonium scriptum de pensione pontificia nuntio assignata, litterae commendaticiae praepositi generalis Societatis Iesu, Mucii Vitelleschi, Antonio Santa Croce datae. Omnia haec scripta intervalum temporis comprehendunt a 30 III 1627 ad 20 III 1630. In eisdem capsulis, etiam sub numeris vicinis, reperire possumus multa documenta vitam nuntii nostri illustrantia.

Pars autem tabularii gentilicii familiae Santa Croce - 55 capsulae - in Tabularium Secretum Vaticanum translata est. Hic in quibusdam fasciculis invenimus tantum epistulas Antonii Santa Croce, ad temporis spatia pertinentes, quibus vel munus nuntii ei nondum erat commissum vel illud iam absolverat. In alio fasciculo reperiuntur res ad vitam ipsius nuntii cognoscendam et eius gentis genealogiam illustrandam spectantes.

Epistularum commercium, quod nuntio cum Secretariatu Status intercedebat, servatur in **Tabulario Secreto Vaticano**, praesertim in sectione **Nunziatura di Polonia** nuncupata. Originales epistolae Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini datae in sequentibus voluminibus continentur:

- Ms. 41, "Lettere del nuntio in Polonia 1627" inscriptum, in f. 55r-58v, 64r et 82r-203r, continet 52 epistulas et novitates ("avvisi") inde a 3 V ad 24 XII 1627 missas.

- Ms. 42, "Lettere di nuntio in Polonia del 1629" nuncupatum, continet in 131 foliis 63 epistulas et novitates ("avvisi"), temporis spatium a 6 I ad 26 XII 1629 complectentes.

- Ms. 42A, cui titulus est "Lettere del nuntio in Polonia 1630 e 1631", continet in f. 1r-66r 33 epistulas et "avvisi" inter 1 I et 4 VI 1630 scripta, et in f. 67r invenitur epistula internuntii Cypriani Bardini ad Franciscum Barberini 13 VI 1630 data.

- Ms. 40, "Cifere del nuntio in Polonia dal 1626 fin a Maggio 1630" inscriptum, in f. 49r- 527r continet 113 epistulas notis arcanis exaratas una cum "decifratris", spatium temporis a 30 V 1627 ad 7 V 1630 complectentes.

¹¹⁶ Omnes fasciculi supra nominati numeratione paginarum carent.

¹¹⁷ Hic repertae sunt epistolae originales (iis, quibus inscriptae erant, non redditae) ad card. Ernestum Harrach (cass. 14, perg. 34 s.f.), archiducem Leopoldum Austriacum (ut supra), ad episcopos Polonos (sine inscriptione, ut supra - 6 exemplaria), ad nobilem quendam Polonum (sine inscriptione, cass. 14, perg. 19 - 1 exemplar).

In eodem fasciculo servantur etiam 12 concepta seu minutae epistularum, "in cifra" scriptarum, Francisci Barberini ad Antonium Santa Croce a 6 XI 1627 ad 23 XII 1628 datarum, necnon exemplar, die et anno carens, instructionis ad usum nuntii apparatus (a. 1629).

- Ms. 44, in f. 3r-6v, continet relationem nuntii (die et anno carentem) ad usum successoris apparatus, cui titulus: "Relazione del Cardinale di Santacroce intorno all'elezione del futuro Re di Polonia, mandata dal Cardinal Segretario di Stato a Monsig. Nunzio di Polonia".

- Ms. Add. 3, fasc. 2 (s.f.), continet epistulas variarum personarum ex Polonia ad card. Cosmum de Torres, ad Congregationem de Propaganda Fide et ad Franciscum Barberini missas, inter quas inveniuntur quoque quattuor epistulae Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini a 24 VII ad 3 IV 1628 datae.

In eadem collectione - ms. 174A - servatur registrum epistularum Francisci Barberini ad nuntios in Polonia, inscriptum "Alli monsignori Lancellotto e S. Croce, Lettere di Roma in Polonia, 1623 per tutto 1631"¹¹⁸, in f. 111v-164v commercium epistularum, quod ei cum Antonio Santa Croce a 19 VI 1627 ad 25 IV 1630 intercedebat, continens.

Fragmenta epistularum commercii, quod nuntio cum Secretariatu Status erat, etiam in aliis collectionibus reperiri possunt. Itaque in **Avvisi** - in ms. 135 (s.f.) - inveniuntur sex "avvisi", quae Antonius Santa Croce a 14 X 1628 ad 6 IX 1629 Romam misit. In **Nunziatura di Germania**, in ms. 117, continente litteras et epistulas notis arcanis scriptas Caroli Carafa, nuntii Vindobonensis, a. 1627 datas, reperire potuimus originalem epistulam Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini 30 V 1627 scriptam.

Nunc nominemus oportet collectiones, quibus brevia pontificia, cum nuntiatura Antonii Santa Croce coniuncta, continentur.

Itaque in registris **Secretariatus Brevium** inveniuntur "facultates" nuntio nostro concessae. In ms. 724, in f. 65r-77v leguntur 5 documenta 30 III 1627 edita; in ms. 725, in f. 286r habetur unum breve 28 IV 1627 datum; in ms. 726, in f. 278r-280v - unum breve 3 VI 1627; in ms. 732, in f. 327r-328v - unum breve 11 XI 1627; in ms. 739, in f. 549r-v - unum breve 19 VIII 1628 datum.

Brevia ad Antonium Santa Croce servantur etiam in aliis collectionibus Tabularii Vaticani. Sic in sectione **Nunziatura di Polonia** ms. Add. 5, in fasciculo 7, exemplaria varii generis documentorum papalium, quae in Poloniam mittebantur, continente, incidimus in breve pontificium 19 II 1628 editum. Similia scripa continentur quoque in sectione **Armario** appellata. Itaque in Armario 38, ms. 12, collocata sunt originalia brevia pontificia a. 1628-1630 data, praeter alia - tria documenta Antonio Santa Croce inscripta, quae inter 18 II et 19 IX 1629 ad eum missa sunt. In Armario autem 42,

¹¹⁸ Hoc fasciculo continentur etiam epistulae ad Honoratum Visconti datae, cfr. Biliński ANP, p. XIX.

ms. 63, in quo posita sunt brevia a. 1629 scripta, eorundem scriptorum exempla reperiuntur.

In collectione vero **Epistolae ad Principes** nuncupata, in registro 41, in f. 110r-112v et 259r-270r, exstant 28 litterae credentiales pro Antonio Santa Croce ad varios principes et proceres 17 VI 1627 datae; in registro autem 44, in f. 95v-96r, legitur unum breve nuntio nostro inscriptum, 12 XII 1629 datum.

Insuper varia scripta ad historiam nuntiaturae, de qua hic sermo est, pertinentia in aliis Tabularii Vaticani sectionibus sparsa inveniuntur.

Ita in collectione, quae **Miscellanea Armaria** nuncupatur, in ms. I 84, in f. 18r-21v, reperimus exemplar instructionis in usum Antonii Santa Croce apparatus, die et anno non praeditum (sed certo a. 1629 confectum), et in ms. I 85, in f. 96r-v, invenimus exemplum brevis pontificii 19 II 1628 editi, Antonio Santa Croce inscripti¹¹⁹.

In sectione **Nunziatura di Venezia**, in voluminibus epistularum commercium card. Friderici Cornaro continentibus, inveniuntur in ms. 372, in f. 133r-v et 355r, duae originales epistolae ad Antonium Santa Croce 17 XII 1630 et 29 I 1630 datae; in ms. vero 373, in f. 91r et 211r, habentur duae epistolae originales ipsius Santa Croce 8 I et 18 II 1630 scriptae.

In collectione **Fondo Borghese** dicta, in ms. I 469-474 (in fasciculo "miscellanea" annorum 1628-1635 continente), servatur originalis epistula Raphaelis Korsak, episcopi Haliciensis uniti, ad Antonium Santa Croce 6 I 1629 data, et exemplar "processus informativi" eiusdem episcopi Raphaelis Korsak; in ms. autem I 99 (in registro epistularum card. Scipionis Borghese a. 1630 datarum), in f. 178v-179r invenitur una epistula ad Antonium Santa Croce 6 III 1630 scripta.

Praeter supramemorata scripta nominandi sunt etiam "processus informativi" episcoporum, a nuntio Varsaviensi peracti ac celebrati. Huiusmodi documenta in **Archivo Consistoriali** in serie **Processus Consistoriales** nuncupata servantur. In volumine nr 24 habentur acta trium processuum a. 1627 peractorum et in volumine nr 25 acta trium reliquorum, qui a. 1627-1628 celebrati sunt.

Ut iam diximus supra, "Libri Gratiarum" nuntiaturae Antonii Santa Croce ad dies nostros non sunt asservati¹²⁰.

Multa praeterea documenta ad nuntiaturam, de qua hic agitur, spectantia in **Bibliotheca Vaticana**, praesertim in collectione **Barberini Latini**, quae dicitur, asservantur.

Repertum certo maximi momenti est hic ms. 6584, cui titulus: "Polonia, Santa Croce 1627-1630", in cuius fasciculo continentur epistolae originales Antonii Santa Croce. In 237 paginis hic exstant duae versiones concepti litterarum Francisci Barberini ad Antonium Santa Croce, 24 IV 1627 data-

¹¹⁹ Exemplar eiusdem scripti servatur etiam in Nunz. Pol. Add. 3, vide supra.

¹²⁰ Cfr. Meysztowicz ANV, p. 83.

rum, et 107 originales epistolae Antonii Santa Croce ad varios Barberini scriptae, maximam partem ad Franciscum Barberini datae, aliquae autem Carolo, Thaddaeo, Antonio minori inscriptae. Primae quattuor earum a. 1627, tres extremae a. 1629, reliquae centum a. 1628 scriptae erant. Hoc ergo volumen implet lacunam in sectione Nunziatura di Polonia exstantem.

Aliquot scripta, aliunde nobis ignota, servantur etiam in duobus voluminibus, quae continent registra comercii epistularum Congregationis Sancti Officii¹²¹. Itaque in ms. 6335, epistulas a. 1627 scriptas continente (in f. 223v-223r et 288r), reperiuntur duae epistolae ad Antonium Santa Croce 11 IX et 13 XI 1627 datae, et in ms. 6336 (in f. 55v-318v) - sex epistolae ad nuntium Varsaviensem a 26 II ad 18 XI 1628 missae.

In ms. 6261 (quod est registrum epistularum Francisci Barberini ad varias personas a. 1630 datarum) in f. 70v invenitur epistula ad internuntium Cyprianum Bardini 20 VII 1630 scripta. Responsum autem eiusdem Bardini, 15 VIII 1630 datum, reperimus in ms. 6659 (id est in fasciculo originalium litterarum ad Franciscum Barberini a variis personis a. 1621-1630 datarum) in f. 39r.

Reliqua volumina in eadem collectione servata, quae documenta ad historiam nuntiaturae Antonii Santa Croce attinentia continent, nil aliud sunt quam copiarum, in quibus textus, ex originalibus vel registris iam notos, reperimus.

Ms. 6158 est copiarium epistularum Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini missarum, in quo continentur 52 scripta, spatium temporis inde a 1 I usque 30 XII 1628 comprehendentia, nobis iam ex originalibus in Bibliotheca Vaticana, Barb.Lat. 6584, custoditis cognita.

Ms. autem 6159 est copiarium epistularum Antonii Santa Croce et Cypriani Bardini ad Franciscum Barberini datarum et continet 34 documenta, quae temporis intervallum 1 I - 13 VI 1630 complectuntur, et ex originalibus in Archivo Vaticano, Nunz.Pol. 42A, servatis iam nota sunt.

Ms. 6226 est copiarium epistularum Francisci Barberini ad nuntios in Polonia, qui a. 1623-1631 munere suo fungebantur, datarum et praeter alia continet 204 epistulas ad Antonium Santa Croce a 19 VI 1627 ad 25 IV 1630 missas, quas ex registro in Archivo Vaticano servato, Nunz.Pol. 174A, iam novimus.

Ms. vero 2197 est copiarium brevium papalium ad principes a. 1627 datorum, in quo praeter alia continentur 28 exempla litterarum credentialium 17 IV 1627 emissarum, quas etiam ex registro in Archivo Vaticano exstante, Ep. ad Princ. 41, iam novimus.

Similiter ms. 2200 est copiarium, annos 1629-1630 comprehendens, quod continet etiam unum exemplar brevis pontificii ad Antonium Santa

---

¹²¹ Ex forma epistularum patet eas a cardinali - secretario Congregationis subscriptas esse, qui a. 1627-1628 fuit Antonius Barberini (maior).

Croce 12 XII 1629 dati, iam ex registro in Archivo Vaticano custodito, Ep. ad Princ. 44, nobi cogniti.

Etiam in alia collectione Bibliothecae Vaticanae, scilicet in **Collectione Chigi**, in ms. M I 20, quod est copiarium epistularum Ioannis Baptistae Agucchia, variis temporis intervallis scriptarum, inveniuntur (in f. 155v, 160r-v) duo exempla litterarum ad Antonium Santa Croce 6 et 27 III 1627 datarum.

Magni momenti multaue documenta custodiuntur etiam in **Tabulario Sacrae Congregationis de Propaganda Fide**. Epistulae ex Congregatione ad nuntium nostrum missae inveniuntur in sequentibus registris collectionis **Lettere Volgari**: ms. 6 continet 13 epistulas ad Antonium Santa Croce a 15 V ad 19 XI 1627 scriptas; ms. 7 habet 11 epistulas a 1 III ad 22 XI 1628 datas; in ms. 8 continentur 15 epistulae a 20 I ad 8 XII 1629 missae; in ms. 10 reperitur una tantum epistula ad nuntium nostrum 9 II 1630 data¹²².

Instructiones, in Congregatione ad usum nuntii apparatus, inveniuntur in registro nr 1 sectionis **Istruzioni**, ubi reperimus sex instructiones ad usum Antonii Santa Croce, quae temporis spatio a 1 III 1627 ad 6 VI 1629 comparatae erant.

Originales autem epistulae Antonii Santa Croce ad cardinalem praefectum vel secretarium Congregationis missae servantur in collectione **Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali**, in fasciculis continentibus commercium epistularum et acta Congregationis ad Ecclesiam Unitam Ruthenorum pertinentia.

Itaque ms. 67, in f. 326r-339bis, continet 7 epistulas cardinalis praefecti Ludovici Ludovisi a 10 VII ad 22 X 1627 scriptas.

In ms. 69, in f. 380r-413r, inveniuntur 13 epistulae ad card. Ludovicum Ludovisi a 12 XI 1627 ad 5 VIII 1628 datae et quattuor epistulae ad secretarium Congregationis, Franciscum Ingoli, a 28 I ad 19 VIII 1628 missae.

Ms. 57, in f. 86r- 140r, continet duas epistulas ad card. Ludovicum Ludovisi 28 X et 4 XI 1628 datas, 14 epistulas ad cardinalem praefectum Octavianum Bandini a 4 XI 1628 ad 14 IX 1629 scriptas, unam epistulam ad card. Robertum Ubaldini 3 III 1629 missam, sex epistulas ad Franciscum Ingoli a 4 XI 1628 ad 14 IX 1629 datas et originalem epistulam, die et anno non instructam, metropolitae Kioviensis uniti, Iosephi Velamini Rutski, ad Antonium Santa Croce (verisimiliter mense Augusto a. 1629) scriptam.

Ms. 132, in f. 295r-313r, habet sex epistulas ad cardinalem praefectum Ludovicum Ludovisi a 20 II ad 29 III 1630 datas et quattuor epistulas ad Franciscum Ingoli a 3 X 1629 ad 12 IV 1630 exaratas.

---

¹²² In registris habentur solummodo textus epistularum, quae a secretario vel praefecto Congregationis subscribebantur. Qui fuissent earum auctores, ex responsis nuntii statui potuit, qui semper mentionem facit litterarum praecedentium.

Ms. 337, in f. 432r-433r, continet unam epistulam ad card. Octavianum Bandini 17 III 1629 scriptam. Insuper in f. 427r-429r, 444r-v, 484r hic etiam inveniuntur duo concepta epistularum ex Congregatione ad nuntium missarum (una earum die et anno caret, altera 22 VI 1629 data est) et conceptum instructionis 6 VI 1629 praeparatae.

Ms. 336, in f. 415r, continet originale epistulam Ludovici Piazzoli, secretarii nuntiaturae Varsaviensis, ad Congregationem 5 IV 1630 missam.

Originale epistulae nuntii servantur etiam in collectione **Scritture riferite nei Congressi** in sectione **Visite e Collegi** appellata, quae continet commercium epistularum Congregationis cum collegiis pontificiis coniunctum. Sic in volumine nr 6 in f. 170r exstat epistula ad cardinalem praefectum Ludovicum Ludovisi 11 II 1628 data; in volumine autem nr 7, in f. 7r, invenitur epistula ad eundem 30 XII 1628 scripta et f. 156b r-v litterae ad Franciscum Ingoli 5 VII 1629 missae.

Explorationes in tabulariis aliarum Congregationum Romanarum factae nullum tulerunt fructum. Solummodo in **Archivio Congregationis Sacrorum Rituum**, quod nunc in Tabulario Congregationis de Causis Sanctorum custoditur, in sectione **U: "Positiones"**, sub numero 7390, reperiri potuit epistula Antonii Santa Croce ad cardinalem praefectum Ioannem Baptistam Deti 17 I 1628 data¹²³.

Res minores etiam in quibusdam aliis collectionibus Romanis reperire valui. Itaque in **Tabulario Doria Landi Pamphili**, in sectione **Archiviolo**, sub numero 123 servatur copiarium epistularum episcopi Plocensis Stanislai Łubieński¹²⁴. Hic praeter alia inveniuntur tria exemplaria epistularum ad Antonium Santa Croce ab 8 VIII ad 1 XII 1629 datarum¹²⁵. Deinde in **Archivio Romano Societatis Iesu**, in sectione **Epistulae Nostrorum**, continente registra epistularum a praepositis generalibus Societatis missarum, in volumine nr 2 (spatium annorum 1584-1629 comprehendente) servantur sex epistulae ad nuntium Santa Croce a 25 XI 1627 ad 16 XII 1628 scriptae, in volumine autem nr 3 (quod complectitur annos 1629-1633) inveniuntur tres epistulae ad eundem a 15 IX 1629 ad 15 I 1630 missae.

In **Tabulario Publico Florentino** (Archivio di Stato) custoditur tabularium familiae Magalotti (**Archivio Magalotti**), quod maximam partem constat ex hereditate card. Laurentii Magalotti¹²⁶, cui cum Antonio Santa Croce continuum epistularum commercium fuisse scimus¹²⁷. Sed, eheu, cum bis Florentiae fuisset et collectionem, quam perscrutari mea maxime intererat, accedere voluissem, cognovi maiorem partem voluminum interim adiri non posse. Reperire solum potui in fasciculo 1 ms. 33, registra epistularum

¹²³ Summarium huius epistulae publicavit Victor Gramatowski SJ, cfr. Gramatowski, p. 228.

¹²⁴ Vide Biliński ANP, p. XXVI.

¹²⁵ Alia exemplaria earundem epistularum continentur in ms. Wrocław, BOss 157 II, vide infra.

¹²⁶ Camerani, p. 257-280.

¹²⁷ Cfr. supra p. XX.

cardinalis continente, unam epistolam ad Antonium Santa Croce 25 V 1627 scriptam.

Ut asserit Adalbertus Biliński, in **Archivio Storico Civico e Biblioteca Trivulziana**, in sectione **Archivio Visconti di Saliceto**, servatur scriptum, cui titulus: "Breve relatione dello stato del Regno di Polonia a Mons. Ill.mo Nuntio di Sua Santità nel 1630", cuius auctor est Antonius Santa Croce¹²⁸.

In collectionibus autem Polonis pauca tantum scripta, ad nuntiaturam Antonii Santa Croce pertinentia, reperiri potuerunt. In **Tabulario Principali Actorum Antiquorum** Varsaviensi, in sectione **Libri Legationum**, in f. 372r, servatur unum exemplar litterarum Stanislai Łubieński, Regni Poloniae, vicecancellarii, ad Antonium Santa Croce 16 IV 1627 datarum.

In eodem tabulario, in sectione **Archivum familiae Zamoyski**, ms. 302 nr 4, servatur una tantum epistula originalis Antonii Santa Croce ad vicecancellarium Regni Poloniae, Thomam Zamoyski, mense Novembri a. 1628 missa (dies deest).

In **Bibliotheca Academiae Scientiarum Polonae Cracoviensi**, in ms. 347 in f. 57r, invenitur una originalis epistula Antonii Santa Croce ad Leonem Sapieha 17 III 1630 data.

In **Bibliotheca Principum Czartoryski Cracoviae**, in ms. 359, servantur tria exempla epistularum Sigismundi III ad Antonium Santa Croce a 13 XII 1629 ad 15 IV 1630 datarum.

In **Bibliotheca Instituti Nationalis Ossoliniani** Vratislaviae, in ms. 157 in f. 4r-211v, inveniuntur 33 exempla epistularum episcopi Plocensis Stanislai Łubieński ad Antonium Santa Croce a 18 I 1628 ad 11 VI 1630, unum exemplum litterarum eiusdem ad internuntium Cyprianum Bardini datarum (sine die et anno) et quinque exempla epistularum Antonii Santa Croce ad eundem ab 8 VIII 1628 ad 1 X 1629 scriptarum.

In operibus, quorum argumenta quadamtenus cum nuntiatura Polona coniuncta sunt, adhuc duo tabularia memorantur, in quibus reliquiae commercii epistularum Antonii Santa Croce servantur. In collectionibus manuscriptorum Musei Nationalis Ucraini, quod est Leopoli, ante novissimum omnium gentium seu pancosmium bellum servabatur "Codex Santa Croce" nuncupatus, continens commercium epistularum nuntii nostri cum metropoli Iosepho Velamino Rutski (Rutskyj) habitum, cuius partem publicaverunt editores Ucraini¹²⁹. Haec manuscriptorum collectio usque ad dies nostros efficit partem eiusdem Musei Nationalis, quod tamen in alia sede collocatum est. Pro dolor, codex epistulas ad nuntium nostrum datas continens

¹²⁸ Hoc documentum Adalbertus Biliński agnovit esse instructionem ad usum Honorati Visconti compositam et publicavit eam in tomo huic nuntio dicato, cfr. Biliński ANP, p. 16-32.

¹²⁹ Cfr. Welykyj EM I, p. 199-200, 203-204, 208-209, 209-210, 230-237; Welykyj LE I, p. 152-153, 171-172, 177-178, 197-202, 212-217; Šeptyckyj MUH II, p. 114-115; Šeptyckyj MUH IX/X, p. 627, 640, 659, 665-666, 711, 722-725, 732-739; Kryp'jakevyč, p. 21-23.

interiit, ut me per litteras edocuit Basilius Otkovyč, eiusdem Musei Leopoltani moderator.

Aliud vestigium debeo Platoni Žukovyč, qui accuratius descripsit epistulam Antonii Santa Croce ad metropolitam Rutski 18 VIII 1629 scriptam, in Tabulario Metropolitanarum Unitorum Petropoli olim a se repertam¹³⁰. Attamen nullo pacto statuere potui, quae fuisset illius tabularii fortuna posterior.

Separatim memorandum est de apographis documentorum iam supra nominatorum, quae in collectionibus Vaticanis servantur, a participibus "expeditionum Romanarum" Academiae Scientiarum et Litterarum Poloniae a. 1890-1893 confectis. Huiusmodi apographa in Bibliotheca Academiae Scientiarum Poloniae Cracoviae in ms. 8390, 8402 (in "Thecis Romanis", quas vocant, 49, 62) nunc custodiuntur¹³¹.

x x x

Primam publicationem fontium ad historiam nuntiaturae Antonii Santa Croce pertinentium debemus Augustino Theiner, qui tertio volumine illius magni operis sui (ed. 1863) publici iuris fecit litteras credentiales pro eo ad Sigismundum III datas¹³².

Deinde Ioannes (Ivan) Kryp'jakevyč publicavit litteras metropolitanae Iosephi Velamini Rutski ad nuntium Santa Croce scriptas, ad synodum Leopoltanam a. 1629 celebratam spectantes¹³³.

Alius editor epistularum Antonii Santa Croce fuit Eugenius Šmurlo, qui publicavit fragmenta epistularum commercii, quod nuntio nostro cum Sacra Congregatione de Propaganda Fide a. 1628 et 1629 intercedebat et quod praesertim ad convocandam communem synodum unitorum et orthodoxorum pertinebat¹³⁴.

Duo brevia pontificia Antonio Santa Croce inscripta edidit Anicetus Chiappini, editor magnificae selectionis fontium historiam Ordinum Franciscanorum illustrantium¹³⁵.

Permulta scripta ad historiam nuntiaturae Antonii Santa Croce pertinentia divulgata sunt etiam duabus editionibus Romanis, quae a viris doc-

¹³⁰ Žukovyč, p. 500.

¹³¹ Ms. 8390 (Theca 49) est copiarium registri epistularum Francisci Barberini ad nuntios Ioan- nem Baptistam Lancellotti, Antonium Santa Croce et Honoratum Visconti datarum, quod servatur in AV, Nunz. Pol. 174A. Ms. 62 continet exemplaria epistularum et "cifarum" Antonii Santa Croce ad Franciscum Barberini missarum, quae servantur in AV, Nunz. Pol. 40, 41, 42, 42A.

¹³² Cfr. Theiner VMPL III, p. 387-390.

¹³³ Kryp'jakevyč, p. 21-23.

¹³⁴ Šmurlo SSOO, p. 44-76.

¹³⁵ Chiappini VI, p. 502-503, Chiappini VII, p. 662.

tis Ucrainis publicantur et quae "Analecta Ordinis Sancti Basilii Magni"¹³⁶ et "Monumenta Ucrainae Historica"¹³⁷ inscribuntur.

Denique recentioribus annis Victor Gramatowski SJ publicavit summaria duarum epistularum Antonii Santa Croce, de quibus a. 1627 et 1630 in sessionibus Sacrae Congregationis Rituum disputabatur¹³⁸.

Addendum est tandem non paucos rerum gestarum scriptores - in componendis operibus suis - commercio epistularum Antonii Santa Croce saepe nixos esse, ex quibus hic nominare liceat Adamum Szelaḡowski, auctorem libri de bello Pruthenico inter Suecos et Polonos a. 1626-1629 gesto conscripti, ac Ioannem Sereḡyka et Annam Filipczak-Kocur¹³⁹, qui investigandis comitiis Regni Poloniae generalibus, eodem temporis spatio celebratis, operam dederunt.

Henricus Litwin

Latine vertit Lucianus Olech

---

¹³⁶ Welykyj LNA IV, p. 276-330, LNA V, p. 7-51, Welykyj LPF I, p. 543-598, Welykyj LE I, p. 152-217, Welykyj EM I, p. 198-237, Welykyj SJH I, p. 296-297.

¹³⁷ Šeptyckyj II, p. 91-144 et Šeptyckyj IX/X, p. 595-772.

¹³⁸ Gramatowski, p. 228, 312-313.

¹³⁹ Vide: *Studia et fontes auxiliarii*.